

TOLOSA I BARCELONA: DOS CONSISTORIS PER A UNA POESIA *

El primer dimarts del mes de novembre del 1323,¹ set «valen, savi, subtil e discret senhor» de «la reyal nobla ciutat de Tholoza»² —els quals, «seguen lo cors Del trobadors qu'en son passat», solien reunir-se «el pus dels dimenges de l'an» per tal de sotmetre llurs composicions poètiques a l'apreciació i a les esmenes de llurs consocis—³ decidiren erigir-se, d'una manera oficial i estable, en una agrupació literària,

la sobregaya companhia
dels VII trobadors de Tholoza⁴

i trameteren «per diversas partidas de la Lengua d'Oc»⁵ una convocatòria amb la qual invitaven «li subtil dictador et trobador» —és a dir, tots els coneixedors de l'art de fer obres en vers— a mesurar-se amb ells el primer de maig de l'any següent, prometenent l'adjudicació d'«una violeta De fin aur» a qui hagués resultat el millor poeta.⁶ Els mateixos desafiadors es proposaven participar

1. «...Dimars... Aprop la festa de Totz Santz, En l'an de l'Encarnacio De Crist... M. e. CCC e. XX. e tres»: *Las Leys d'Amors*. Manuscrit de l'Académie des Jeux Floraux, publicat per J. ANGLADE (Toulouse-Paris 1919), I, 12.

2. *Ibid.*, I, 8.

3. *Ibid.*, I, 10 («Qu'essenhan l'us l'autre repren E.l torna de son falhimen A so que razos pot sufrir»: *ibid.*, I, 11).

4. *Ibid.*, I, 9.

5. *Ibid.*

6. «E per tal que miels s'alezer Cascus en far obra plazen, Dizem que,

personalment en la justa, com es dedueix de la crida, inclosa a la tercera redacció de *Las Leys d'Amors*:

Et adonx auziretz chantar
 e legir de nostres dictatz:
 e se y vezetz motz mal pauzatz
 o tal re que be non estia,
 vos ne faretz a vostra guia,
 qu'a razo no contradirem.
 Mas ben crezatz que sostendrem
 so qu'aurem fayt, en disputan;
 quar responden et allegan
 es conogut, d'ome que sap,
 can gent razon'e tray a cap
 so qu'us altres li contraditz...⁷

Evidentment, els set trobadors de Tolosa consideraven arribat el moment de fer conèixer —també fora del cercle forçosament reduït format per ells mateixos— els productes de llur art; i per això havien projectat d'ampliar la iniciativa originària i de convertir la lectura i la discussió en sessió privada de llurs poesies, en una mena de certamen públic, en el qual tots els entesos haurien pogut apreciar, discutir, criticar, esmenar les composicions dels set organitzadors i de qualsevol altre participant. Segurs de llur ciència i perícia, els promotors de la festa es declaraven disposats a acceptar censures i correccions, però també a defensar-se, «disputan», contra tothom: i això perquè de les respostes a les crítiques, i de les alegacions de fet i de dret presentades per l'autor, resulten sovint aclarides les qualitats intrínseques dels «dictatz», de les quals possiblement els censors no s'havien adonat.

La disponibilitat a prendre en consideració els suggeriments i les esmenes dels eventuais contradictors era, doncs, inicialment, la més ampla possible: els membres de la «sobregaya companyia» reconeixien als participants la facultat de corregir, lliurement i segons llur albir, els «vicis», els defectes que trobessin en els dictats dels

per dreyt jutjamen, A cel que la fara plus neta Donarem una violeta De fin aur, en senhal d'onor»: *ibid.*, I, 11.

7. *Ibid.*, I, 11-12.

set trobadors, i si les correccions resultaven fetes «a razo» —és a dir, si eren justificades—, ells no oposarien cap objecció.

Tanmateix alguns dels nostres poetes del diumenge degueren judicar massa permissiva aquesta formulació de la crida: i el vers «vos ne faretz a vostra guia [“guisa”]» fou substituït (no sabem quan, però encara en el curs del segle XIV) per un altre més ambigu, i per això mateix menys comprometedor:

vos les tornetz a dreya via.⁸

La llibertat d'intervenció admesa en la primera versió, ara apareix no tan sols molt més circumscrita, sinó també subordinada a una condició difícilment realitzable, és a dir, que les esmenes es conformessin a les regles de l'art: en efecte, per a «tornar a dreya via» un dictat defectuós caldria conèixer les normes que regeixen aquesta «dreya via»; i la falta d'un codi, d'una normativa escrita a la qual fer referència en cas de contestació, per a resoldre els dubtes sobre la legitimitat d'un mot, d'una forma, d'una expressió, d'una estructura poètica, no podia sinó produir incertesa i ambigüitat de judici. És probable que d'aquesta incertesa pretenguessin aprofitar-se'n els set trobadors de la «sobregaya companhia» per a dictaminar lliurement —des de l'altura de llur ciència i excel·lència— sobre l'admissibilitat de les objeccions fetes a llurs poemes, i per a emetre sentències inapel·lables sobre la qualitat de les obres presentades pels altres contrincants: perquè resulta prou evident que els desafiadors es proposaven d'ésser al mateix temps competidors i jutges, en el concurs que havien convocat, amb una superposició d'atribucions que no devia oferir, als altres participants, massa garanties d'objectivitat, malgrat la seguretat, donada a la convocatòria, que l'adjudicació de la violeta seria feta

no regardan pretz ni valor,
estamen ni condicio

8. *Ib.*, I, 11, nota 2 (la mateixa mà va corregir també, al primer dels versos damunt transcrits, «motz», en «ditz», limitant encara més el dret de control abans concedit als crítics).

de senhor ni de companho,
mas sol maniera de trobar.⁹

I, en efecte, en l'espai de temps transcorregut entre el mes de novembre de 1323 i el primer de maig de 1324, el programa originari degué ésser modificat: contràriament al que havien anunciat en la convocatòria, els set trobadors no participen a l'acte com a concursants sinó a penes com a jutges, com a «mantenedors» de la competició poètica per ells organitzada i que, en principi, hauria hagut d'ésser la lògica coronació del desafiament que havien llançat sis mesos abans, amb la intenció declarada de divulgar llurs composicions més que no pas de suscitar la competència d'altres poetes. Sigui com sigui, el fet és que cap dels membres de la «sobregaya companhia» no va presentar-se com a participant en el concurs, i que —després d'haver rebut el primer de maig «los dictatz» dels contrincants i d'haver-los examinats el dia dos «per elegir lo mays net»¹⁰ els set trobadors, esdevinguts jutges desinteressats d'una competició que no els tocava personalment, publicaren el dia tres llur sentència, la qual atribuïa «la joya de la viuleta», «so es assaber la primera que s'i donet»,¹¹ a Arnaut Vidal de Castelnou d'Ari, «lo qual, aquel meteys an, de fag creero doctor en la gaya sciensa, per una noela canso ques hac fayta de Nostra Dona».¹²

La tercera redacció de *Las Leys d'Amors*¹³ —a la qual som deutors de les notícies relatives als primers temps del Consistori tolosà— no diu res sobre els motius que haurien provocat un canvi tan radical de programa; i tanmateix, sembla lícit formular algunes

9. *Ibid.*, I, 11.

10. *Ibid.*, I, 14.

11. Ms. 500.010 de l'Acadèmia dels Jocs Florals, fol. 34v: cf. *Deux manuscrits provençaux du quatorzième siècle*, publiés en entier pour la première fois par le docteur J.-B. Noulet et Camille Chabaneau, Montpellier-Paris 1888, pàg. 74; veg. també A. JEANROY, *Les Joyes du Gai Savoir*. Recueil de poésies couronnées par le Consistoire de la Gaie Science (1324-1484), publié avec la traduction de J.-B. Noulet, revue et corrigée, une introduction, des notes et un glossaire, par... (Toulouse-Paris 1914), pàgs. 1-5.

12. *Las Leys d'Amors*, ed., ANGLADE, cit., I, 14.

13. *Ibid.*

suposicions. Podem imaginar, per exemple, que la convocatòria dels set trobadors degué suscitar discussions aferrissades en el medi universitari i intel·lectual de Tolosa; de fet, era inevitable que una iniciativa com aquesta —que implicava la celebració pública d'una mena de debat poètic entre els desafiadors i tots els altres llengüadocians en una ciutat i en una regió en la qual encara subsistia el record, bé que una mica esborrat pel temps i per la repressió inquisitorial, de la gloriosa tradició trobadoresca— cridés l'atenció i fos destinada a despertar l'interès de molta gent, fins i tot de les autoritats municipals. L'èxit obtingut pel concurs des de la seva primera celebració, la regularitat amb la qual posteriorment fou convocat cada any i el prestigi que va adquirir i mantenir fins a la darrerria del segle següent en terres occitanes i catalanes, demostren d'una manera inequívoca que el projecte responia a una exigència ben viva; sembla lògic, per tant, que hi pogué haver una reacció pública immediata al document instituïdor d'un certamen poètic, formulat, a més, en un to que podríem definir d'irònicament provocador.

Considerant els resultats, les discussions degueren centrar-se essencialment en dos punts de la convocatòria: l'oportunitat d'una participació dels set promotors a la justa com a jutges i, al mateix temps, com a contrincants, i la procedència d'una organització de caràcter privat per a una festa d'interès general. Les pressions exercides sobre els membres de la «sobregaya companyia» degueren ésser prou fortes perquè aquests acceptessin de modificar l'estructura mateixa de la manifestació: en efecte, el primer de maig de 1324, com hem vist, els set ja no es presenten en la doble funció de jutges i de contrincants que s'havien inicialment reservat, sinó a penes com a jutges. I, pel que fa a la denominació de «mantenedors» amb la qual hom designarà els set jutges, no sabem exactament quan es va començar a fer-ne ús, encara que l'expressió «mantenedor del gay saber» (o «mantenedor... del joy d'amor») —amb *mantenedor* en el sentit de “conservadors”, o més probablement “defensors”, “propugnadors” de l'art poètica— sigui versemblantment la designació que els set trobadors de la «sobregaya companyia» s'atribuïren ells mateixos, amb el propòsit (potser po-

lèmic) d'afirmar solemnement llur intenció primitiva —frustrada pels esdeveniments successius— de participar en la justa per tal de «mantener-la», és a dir, per a representar, en la realització de l'acte, el paper de desafiadors.¹⁴

Quant al caràcter privat del certamen, el mateix Guilhem Molinier informa que, en ocasió del primer concurs, els senyors del Capitoll, «hagut cosselh am los ditz senhors [és a dir, amb els homes de bé tolosans i els set mantenedors] et alcus autres, ordenero que la dita joya d'aquí avan se pagues de l'emolumen de la villa de Tholoza. Et enayssi es estat fayt, e's fa encaras, e's fara, Dieu volen et ajudan».¹⁵ De manera que la competició, concebuda i organitzada inicialment per un petit grup de poetes diletants —que tenien essencialment en vista l'assoliment d'un prestigi literari personal—, esdevé una institució ciutadana, pública, que d'ara endavant es preocuparà sobretot de la fama que en pot derivar a Tolosa i del renom que en trauran, a nivell social, els participants. I també la «sobregaya companyia» —que ja s'havia donat una organització permanent de la qual aviat formarà part, en qualitat de canceller perpetu, l'autor de *Las Leys d'Amors*, Guilhem Molinier, i que posseïa una seu social en un «bel vergier florit», «el barri de las Augustinas»—¹⁶ perd el seu caràcter inicial de grup privat i es converteix en una institució municipal, un «Consistori»; amb el resultat que els mantenedors, que continuaran essent els mateixos set fundadors fins al 1348, canviaran després cada any, com els *capitouls*, amb la clàusula que els cessants designaran solemnement, en ocasió de la cerimònia d'atorgament dels premis, llurs successors, els quals entraran en funció el dia de la Nativitat de la Verge, el 8 de setembre.¹⁷ La continuïtat de les funcions i la regularitat

14. P. RAINA, *Tra le penombre e le nebbie della «Gaya Sciensa»*, dins *Miscellanea di studi critici in onore di Vincenzo Crescini* (Cividale 1926), pàgs. 183-219 [186-187]: tanmateix, A. JEANROY, *Les «Leys d'Amors»*, dins *Histoire littéraire de la France*, t. 38 (París 1941), pàg. 143, nota 3, nega que el sentit de "defensor" que *mantenedor* té en castellà i *mantenitore* en italià es pugui estendre a la forma provençal.

15. *Las Leys d'Amors*, ed., ANGLADE, cit., I, 14.

16. *Ibid.*, I, 19 i 12.

17. *Ibid.*, I, 20.

de l'aplicació de les normes estaria assegurada —abans i després del 1348— pel canceller perpetu, càrrec que restà assignat al mateix Guilhem Molinier.

Amb la transformació de perpetu en anual del càrrec de mantenedor i la substitució dels set jutges inicials per d'altres, s'havia completat el procés evolutiu que s'havia engegat l'any mateix del primer concurs, probablement sota la pressió de l'opinió pública, i que ara es conclou amb el retir dels primers mantenedors, un retir degut potser a cansament, potser al fet que —després de vint-i-quatre anys de dedicació desinteressada a una empresa que no havia arribat mai a ésser la que ells havien imaginat— les despeses per a la celebració de l'acte havien esdevingut massa feixugues per a les butxaques dels nostres set trobadors de la «sobregaya companyia»: en efecte, cal considerar que, si bé els premis havien passat a càrrec del municipi, els «franc e liberal senhor patro en la dita festa» devien encara pagar personalment tot l'aparar ritual i, a més, un vestit especial, el color del qual canviava cada any, per al «bedel», que era una mena de secretari i de mestre de cerimònies, i que tenia també la missió de registrar «los dictatz principals de son temps, en lo libre que l dit .vii. senhor mantenedor li balharan», és a dir, li lliuraran.¹⁸

Sigui com sigui, els set trobadors consignaven a la ciutat una institució que, malgrat els inevitables tempteigs inicials, posseïa tots els títols per a esdevenir un centre d'interès col·lectiu, capaç d'agrupar al seu voltant les potencialitats de creació (o, més aviat, de recreació) poètica d'un gran nombre d'individus a qui la croada contra els albigeos i la repressió subsegüent havia despullat d'una prestigiosa tradició literària.

La conversió d'un entreteniment jocós i inofensiu, ideat per un grup d'amics, en una manifestació pública i oficial —una mena de festival de la nova cançó trobadoresca— implicava no gens menys algunes dificultats, la principal de les quals era la falta de criteris únics utilitzables en l'avaluació dels poemes presentats al concurs. Els set promotors de la festa havien sens dubte dis-

18. *Ibid.*, I, 20 i 21.

cutit i debatut el problema, i és molt probable que d'aquestes discussions sortís algun esbós embrionari de les futures normes. A aquestes discussions sembla que alludeix Raimon de Cornet quan —en la *letra* que comença *Als trobayres vuelh far* i que deu ésser més o menys contemporània del seu *Doctrinal de trobar* (septembre 1324)— dóna «merces a Dieu»

ez als bos trobadors
de Toloza, senhors
del noble consistori
on yeu soen demori
pel dig saber aprendre.¹⁹

Aquest Raimon de Cornet, assistint a les discussions del Consistori, va aprenent coses i, sorprenent la bona fe dels set trobadors, engipona a corre-cuita una mena de codi, un conjunt desordenat i incoherent de regles de gramàtica i versificació del qual la *letra* esmentada representa una versió abreujada i el *Doctrinal* una redacció més àmplia però més confusa i tot.²⁰ Un personatge estrafolari, Raimon de Cornet, molt entremetedor i manefla, l'aspiració del qual era de guanyar-se la benevolència dels mantenidors esmerçant l'adulació més exagerada, no tan sols amb els versos afalagadors en els quals declara que li agrada estar sovint a Tolosa per aprendre, dels membres del Consistori, la ciència del «gay sauber», sinó també quan conclou una de les seves cançons dient que vol portar-la

als nobles .vii. trobadors de Tholoza
per corregir, si-n loch es viciosa,
car puy sira rescritxa dins lor fuy!,²¹

19. A. JEANROY, *La poésie provençale dans le Sud-Ouest de la France et en Catalogne, du début au milieu du XIVe siècle*, dins *Histoire littéraire de la France*, t. 38 (*Suite du XIVe siècle*) (París 1941), pàgs. 1-138 [61, nota 1].

20. Un resum dels dos escrits a A. JEANROY, *op. cit.*, a la nota precedent, pàgs. 60-63.

21. *Ibid.*, pàg. 36, nota 1 (al·lusió al llibre en el qual els set trobadors transcrivien —i després feien transcriure— «los dictatz principals» que corrien a la justa).

o quan en destina una altra a un *deport*, és a dir, a una de les sessions públiques que els set trobadors tenien entre una justa i l'altra:

esta canso vuell donar al deport
dels trobadors que teno consistori,²²

o encara quan sotmet el seu *Doctrinal* a llur apreciació:

... ben es razos
que pels trobadors bos
yeu sia corregits.²³

Totes aquestes encensades, totes aquestes demostracions d'humilitat i deferència envers els membres de la «sobregaya Companyia» tenien un doble objectiu: d'una banda, Raimon de Cornet aspirava a guanyar la violeta i devia afigurar-se que era més fàcil aconseguir-la amb l'adulació que no pas amb la qualitat de la seva poesia; d'altra banda, desitjava també ardorosament entrar a formar part del Consistori, a les reunions públiques del qual assegura que vol assistir fins a la mort. Tanmateix, bé que participant cada any al concurs, no va poder realitzar la primera aspiració abans del 1333, nou anys després de la institució de la justa, quan la violeta d'or li va ésser finalment atorgada pel seu himne, complicat i inintelligible, [*Cors*] *mot gentils, fons e grans mars d'aptesa*, dedicat a la Mare de Déu,²⁴ i quant a l'altra, resulta que la seva candidatura al càrrec del mantenedor fou constantment rebutjada, sigui pels set promotors sigui pels qui els succeïren després del 1348.

Hom ha volgut veure en aquest rebuig reiterat la preocupació dels mantenedors per evitar la intrusió en llur companyia d'un individu inestable i inconstant, capellà «ordenat» el 1324 i successivament monjo gris, beguú, franciscà i cistercenc, que menava una

22. *Ibid.*, nota 2.

23. *Ibid.*, nota 1.

24. *Ibid.*, pàg. 50, nota 1; veg. també *id.*, pàg. 35 i nota 5.

vida vagabunda i brillant i escrivia fins i tot poesies escabroses,²⁵ les quals difícilment haurien conciliat al Consistori les simpaties dels personatges influents de Tolosa, sobretot els eclesiàstics i els universitaris. I, en efecte, no es pot excloure que consideracions d'aquesta mena haguessin influït en l'evident ostracisme decretat pels set trobadors en contra de l'incòmode postulant, o almenys que haguessin constituït el motiu palès o, si més no, declarable, de llur actitud. Però el motiu essencial fou, al meu entendre, la publicació —prematura i inoportuna— del *Doctrinal*, és a dir, de les regles que havien de guiar els mantenedors en llurs judicis sobre la qualitat de les poesies presentades al concurs. Sabem que els set promotors havien començat a plantejar-se el problema de formular i enunciar aquestes regles, algunes de les quals probablement havien fins i tot discutit i elaborat en presència del mateix Raimon de Cornet, concurrent assidu de llurs reunions. I sabem també que a Tolosa hi havia un moviment d'opinió que condemnava l'arbitrarietat i la severitat excessiva dels judicis emesos pels mantenedors: Guilhem Molinier, a l'esmentada tercera redacció de *Las Leyes d'Amors*, ens diu, en efecte:

«Quar li dit .vii. senhor jutjaven ses ley e ses reglas que no havian, e tot jorn reprendian e pauc essenhavan, per so ordenero que hom fes certas reglas, a las quals haguesson recors et avizamen en lor jutjamen».²⁶

És, doncs, evident que «li dit set senhor» volien reservar-se el dret d'elaborar, formular i publicar ells mateixos —directament, o mitjançant una persona de confiança— les regles que haurien d'orientar llurs judicis, i que no els devia fer gens de gràcia la intromissió extemporània d'un estrany en qüestions que probablement consideraven de llur exclusiva competència, com ara la fixació dels paràmetres als quals conformar-se en llurs veredictes.

Les proves del despit que van sentir per la ingerència inoportuna del frare-trobador no manquen: abans de tot, el fet que les

25. JEANROY (*ibid.*, pàg. 36), les defineix «ordurières».

26. *Las Leyes d'Amors*, ed. ANGLADE, cit., I, 14.

reunions per a discutir l'elaboració d'aquelles normes continuaren com si res, també després de la publicació dels dos escrits de Raimon de Cornet; en segon lloc, la decisió dels mantenedors d'incorporar al Consistori un expert, en qualitat de canceller, «que fes e compiles las ditas reglas», vist que ells no arribaven a redactar un codi orgànic, i considerant probablement també el risc que implicava el fet que perdurés aquella incertesa normativa, sobretot després dels intents fracassats de Raimon de Cornet, l'obra desordenada i incompleta del qual hauria pogut esdevenir —per inèrcia i consuetud i a falta de res millor— un punt de referència obligat per als concursants. És significatiu, em sembla, que l'expert incorporat no fos l'autor del *Doctrinal* i de la *letra* —bé que aquest havia fet un primer intent de codificació, i malgrat la protecció de personatges de relleu de què gaudia—,²⁷ sinó el tolosà «mestre Guilhem Molinier, savi en dreg», el qual —d'acord amb els documents de l'època i les notícies que ens dóna, el 1774, el procurador reial i antic «capitoull» Lagane— fou un dels dos síndics de la ciutat des del 1336 fins al 1359 (no sabem si sense interrupció) i «estoit logé à la rue des Ballades ou des Chartreux, dans le Bourg».²⁸

A aquestes proves del ressentiment i de l'antipatia dels set trobadors envers Raimon de Cornet, se n'hi pot afegir una altra. Encara que el manuscrit que la conserva sigui de la segona meitat del Tres-cents, la primera redacció de *Las Leys d'Amors*, és a dir, del codi compilat per Guilhem Molinier, ja existia probablement abans del 1341,²⁹ i no es pot excloure que la seva elaboració hagués començat entre el 1328 i el 1337.³⁰ De tota manera, la compilació degué ocupar molts anys, durant els quals Molinier, a més de sotmetre els casos dubtosos als senyors del Consistori, hagué de servir-se de la col·laboració «de l'honorable e reveren senhor mossen Bartholmieu Marc, doctor en leys», professor de dret civil a la

27. L'infant Pere, fill de Jaume III, una comtessa d'Armagnac (potser Regina de Goth), el bisbe de Lavaur Roger d'Armagnac, i encara Amanieu d'Albret, Gui de Comminges, etc.

28. A. JEANROY, *Les «Leys d'Amors»*, cit., pàgs. 139-140.

29. Segons PIO RAJNA, *op. cit.*, pàg. 193.

30. Segons A. JEANROY, *Les «Leys d'Amors»*, cit., pàg. 154 ss.

Universitat, nomenat seu conseller pel Consistori mateix. La formalitat, la serietat i la ponderació que presidiren l'assignació de l'encàrrec a Molinier, i el fervor i la diligència amb els quals aquest va emprendre l'obra, esmerçant-hi tota la seva cultura, són també interpretables com a demostracions de la desaprovació per part dels set trobadors de la iniciativa precipitada i desautoritzada de Raimon de Cornet. La mateixa atribució al frare-poeta de la violeta d'or del 1333 podria ésser considerada una mena d'indemnització amb la qual els mantenedors esperaven desempallegar-se, una vegada per sempre, de la seva molesta porfídia per aconseguir el càrrec de membre del Consistori i de les pressions que els seus protectors no degueren deixar d'exercir, a aquest efecte, sobre els set trobadors de la «sobregaya companyia». Sembla tanmateix que Raimon de Cornet va interpretar la concessió del premi com una mostra d'apreciació, i aleshores els mantenedors es decidiren a emprendre una acció més contundent en contra d'ell: admeteren en la «companyia» un altre poeta, Joan de Castellnou, probablement rossellonès, el qual feia uns anys que mantenia relacions cordials amb els set trobadors, i havia manifestat manta vegada plena adhesió a llur doctrina, elogiant llur saber, demanant al «gay coven» consells sobre el capteniment del fi amant, aplaudint llur exaltació de l'amor pur i llur blasme dels falsos amants i afirmant que seguiria al peu de la lletra llurs «Leys», és a dir, els criteris gramaticals i poètics aprovats pel Consistori. L'admissió del nou membre —la data de la qual és impossible de determinar i que tanmateix deu ésser posterior al 1333 i anterior al 1341— tenia una clara funció anti-Raimon de Cornet: una funció que esdevé encara més evident si es considera que el 31 d'octubre de 1341 —amb l'aprovació implícita del Consistori i utilitzant lliurement la primera redacció, ja enllestida, del tractat de Molinier (al qual es refereix contínuament com a «las nostras Leys d'Amors») —³² Joan de Castellnou publica el seu *Glosari*, comentari despietat del *Doctrinal*, del qual critica els desencerts, omple les llacunes, aclareix les obscuritats i

31. A. JEANROY, *La poésie provençale*, cit., pàgs. 89-91.

32. *Ibid.*, pàg. 104.

repara les confusions, tot posant de manifest que el frare-trobador havia estat un intèrpret molt poc qualificat de la doctrina del Consistori, que ell havia mal entès i pitjor exposat.³³

Deixant a part la temptativa infructuosa de Raimon de Cornet i la intervenció fustigadora de Joan de Castellnou —que tanmateix confirmen l'absoluta llibertat amb la qual actuaven els set trobadors com a dipositaris exclusius de la normativa de la «gaya sciència»—, sabem que la primera redacció de *Las Leys d'Amors* —encara que conservada, com hem dit, en un manuscrit de la segona meitat del segle XIV— degué ésser enllestida pels volts del 1337, perquè va ésser en part utilitzada i moltes vegades esmentada en el *Compendi* i en el *Glosari*, aquest publicat, com hem vist, el 1341, i l'altre un o dos anys abans; sabem també que aquesta redacció va conèixer, d'una banda i de l'altra del Pirineu, un gran èxit, confirmat per l'existència d'una còpia feta per mans catalanes a la darrereria del segle XIV³⁴ i d'una transcripció tolosana molt acurada del segle XVII,³⁵ a més de la taula d'un altre manuscrit perdut que devia incloure una versió abreujada de la mateixa redacció, no se sap si anterior o posterior a aquesta.³⁶

33. En la carta a l'infant «Pedro» —al qual Raimon de Cornet havia dedicat el seu *Doctrinal*— Joan de Castellnou informa que havia demanat al frare «que ab altre scrit degues revocar ço que mal havia dit e declarar ço que era escur; ... e ell respos que qant ell ho feu no sabia gayre sciencia, mas que no-l revocaria, que vergonya li seria». Joan de Castellnou havia replicat «que abans li seria coza lauzable e bona, que sant Agusti revoca alguns libres o algunas obras que feytes havia, d'on es mes ara loat»; finalment, «com no hu volgues revocar ni declarar», ell havia decidit redactar «aquesta scriptura appellada glosari» i trametre-la al mateix destinatari del *Doctrinal* per oferir-li, després del verí, l'antídoto adequat (veg. JOAN DE CASTELLNOU, *Obres en prosa*, a cura de J. M. CASAS HOMS (Barcelona 1969): la carta a l'infant a la pàg. 203; A. JEANROY, *La poésie provençale*, cit., pàgs. 101-104). Abans del *Glosari*, Joan de Castellnou —que ja feia part del Consistori i, per tant, ja tenia accés a les *Leys*— havia publicat un altre tractat, intítulat *Compendis de la conexença dels vicis que-s podon esdevenir en los dictats del Gay Saber* i dedicat a Dalmau de Rocabertí (els textos d'ambdós tractats, a l'ed. cit. de CASAS HOMS).

34. Ms. Sant Cugat, núm. 13 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

35. Archives de l'Académie des Jeux Floraux.

36. A. JEANROY, *Les «Leys d'Amors»*, cit., pàg. 149, nota 1.

L'ambició d'escriure una obra cabdal,³⁷ l'anhel de discutir totes les qüestions gramaticals, retòriques i poètiques relatives a la llengua i a la tècnica del trobar, l'aspiració de tractar fins i tot de «motas doctrinas, las quals degus del anticz trobadors non han pazadas»,³⁸ el desig de «multiplicar lo sauber Quez ay de Dieu, per son plasser»,³⁹ van fer que a Guilhem Molinier se li escapés la mà i que el resultat de la seva labor de molts anys —que li va costar «gran treball i gran estudi»⁴⁰ fos un llibre massa feixuc, sobrecarregat de digressions de vegades extravagants, prolix i de difícil consulta. Això degué provocar nombroses protestes per part dels usuaris potencials de *Las Leys*, sobretot dels menys experimentats, els quals reclamaren un tractat més sintètic i sobretot més clar i de lectura més fàcil. Accedint a aquesta requesta, entre el 1337 i el 1343, Molinier —com ell mateix ens informa— decidí «en Las Leys d'Amors... intrar, Collir las flors que pus valran E que mays de mestiers faran Ad obra far plazen e bella», «car huey vol hom breus escripturas»,⁴¹ és a dir, trià en el seu tractat les regles i els exemples més importants i més útils per a confeccionar una cançó, i féu amb aquest material un manuallet en vers que va intitular *Las Flors del Gay Sauber*,⁴² l'únic exemplar del qual —també de la darrería del segle XIV— es troba en el manuscrit núm. 239 de la Biblioteca de Catalunya,⁴³ i probablement pertanyia, com l'altre manuscrit de Barcelona, al Consistori català.

37. «Et aquestas leys d'amors fam per so que ayssi hom puesca trobar plenieramen compilat e ajustat tot so que denan era escampat e dispers»: *Las Flors del Gay Saber, estier dichas Las Leys d'Amors*, publ. par M. GATIEN-ARNOULT, 3 vols. (París-Toulouse 1841-1843), I, 2.

38. *Ibid.*

39. *Las Flors del Gay Saber*, publ. par J. ANGLADE (Barcelona 1926), vv. 7-8.

40. *Las Leys d'Amors*, ed. ANGLADE, cit., I, 15.

41. *Las Flors del Gay Saber*, cit., vv. 30-33 i 3917.

42. *Ibid.*, v. 35.

43. *Ibid.*, pàg. 3 [= pàg. 33 de les «Memòries de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans», I, 2]. El manuscrit comprèn també el *Mirall de Trobar* de Berenguer d'Anoya, les *Regles* de Jofre de Foixà, les *Razos* de Raimon Vidal, la *Doctrina de compondre dictatz*, el *Compendi* i el *Glosari* de Joan de Castellnou, la *Doctrina d'Acort* de Terramagnino de Pisa el *Libre de Concordances* de Jacme March.

Però si els «jovencells E·ls altres dictadors noels» als quals Molinier dedicà la segona redacció de *Las Leys* havien manifestat llur disconformitat i llur decepció i li havien demanat un llibre més accessible i manejable, també els senyors del Consistori sembla que havien quedat insatsfets de la primera redacció, i encara menys convençuts de la rendibilitat de la segona, perquè al cap d'alguns anys de reflexió i després d'haver verificat l'escassa funcionalitat de les dues versions precedents, el 3 de maig de 1355 decidiren de fer «certa commissio al dit maestre Guilhem Molinier, lor cancelier, que el las ditas Leys repares, ordenes i corregis».⁴⁴ Aquesta vegada, els consellers i coadjutors de la col·laboració dels quals Molinier pogué (o degué) valer-se són cinc: quatre dels set mantenedors del 1355⁴⁵ —que probablement volien controlar més de prop l'obra de revisió d'un text que no els havia satisfet—⁴⁶ i Joan de Sant Serni, savi jurista i personatge rellevant del món universitari i municipal tolosà;⁴⁷ i la tercera redacció, abans d'ésser publicada, un any exacte després de la seva comissió, el 3 de maig del 1356, fou examinada per dotze censors, escollits pel mateix Molinier, entre els quals hi havia els altres tres mantenedors del 1355⁴⁸ i nou

44. *Las Leyes d'Amors*, ed. ANGLADE, cit., I, 24.

45. Mossen Bortholi Yzalgüier, cavalier; Mestre Johan de Seyra, bachelier en leys; Mestre Ramon Gabarra, bachelier en leys; Germa de Gontaut, mercadier: veg. *Las Leys d'Amors*, ed. ANGLADE, cit., I, 28 i 15.

46. Un reflex d'aquesta insatsfacció es pot llegir en les justificacions que Guilhem Molinier creu oportú formular des del principi de la tercera redacció: «...quar a penas obra noela se pot far al comensamen aysi del tot complida que no sia deffectiva d'alcuna cauza e no haja mestiers d'alcuna reparació...» (*Las Leys d'Amors*, ed. ANGLADE, cit., I, 15).

47. Guilhem Molinier va dubtar molt abans de demanar al gran jurisconsult la seva col·laboració, «quar el sab de fag e de dreg, Don occupat tot jorn lo veg» (*Las Leys d'Amors*, ed. ANGLADE, cit., I, 28-29); però la participació en l'elaboració de *Las Leys* era, evidentment, una activitat molt cobejada fins i tot per a un home important i enfeinat, si Joan de Sant Serni s'afanya a acceptar amb entusiasme la sollicitud d'en Guilhem, i a la seva requesta respon «Que, totz affars e negocis layshatz, Yeu vaccar [= 'dedicar-me'] vuelh en so de que·m pregatz, E ges d'ayssso no doptetz pauc ni pro» (*ibid.*, pàg. 35).

48. «Mossen Cavayer de Lunel [és a dir, Peire de Lunel, o Peire Cavalier, de Lunel]..., En Pey de la Selva... [i] En Bertran del Falgar» (*ibid.*, pàgs. 37 i 15).

«nobles doctors en leys et en decretz», professors a la Universitat o personatges importants de la intel·lectualitat ciutadana, com ara mossèn Guilhem Bragoza

en decretals vertadier yshemplari
e general de Tholoza vicari,

i encara Guilhem Taparas, «capitou» el 1350 i el 1357, Austorc de Galhac, guanyador de la violeta en el mateix 1355, etc.⁴⁹ Bé que transmès en un exemplar únic, aquest text degué ésser considerat definitiu, perquè el manuscrit que el conserva —de propietat de l'Acadèmia tolosana— es caracteritza per una confecció molt acurada. En efecte, el tractat —a més d'ésser gairebé exempt dels errors, de les llacunes i de les digressions que caracteritzaven la primera versió, i de la compendiositat excessiva de la segona— duu finalment aquell reglament del concurs que els contrincants legítimament reclamaven des de feia almenys trenta anys. El Consistori havia pres totes les precaucions possibles per tal d'evitar els fraus i assegurar judicis equitatius, prohibint als concursants de fer-se ajudar, de demanar consells als mantenidors, de presentar poesies ja coronades; a més, exclòia de la participació les dones —fora de rares excepcions—, els jueus, els sarraïns, els heretges, els excomunicats i les persones de mala vida.⁵⁰

Totes aquestes restriccions —aplicades en part també abans del 1356— responien als condicionaments als quals l'activitat del Consistori havia estat sotmesa des de l'inici, i que, com tothom sap, depenien de l'estreta vigilància de la Inquisició i de la desconfiança amb la qual els membres d'aquesta Santa Congregació es miraven qualsevol intent de ressuscitar el culte de la poesia trobadoresca, que ells havien contribuït tan eficaçment a extirpar de les terres occitanes. Aquesta desconfiança, i l'atenció amb la qual els inquisidors controlaven totes les manifestacions literàries, bo i exercint sobre els intel·lectuals una influència directiva i restrictiva

49. A. JEANROY, *Les «Leys d'Amors»*, cit., pàg. 216, nota 2.

50. *Las Leys d'Amors*, ed. ANGLADE, II, 15-29 («Qui e cuy e quo deu joya jutjar»), esp. 17-20.

alhora, determinava en aquests un estat de subjecció total i la preocupació de prevenir la severitat inflexible de la censura, mitjançant un intercanvi constant d'opinions i de judicis previs amb els pròcers de la Universitat i de la jerarquia eclesiàstica, que posés els escriptors a cobert de les possibles persecucions. Ja hem tingut ocasió d'alludir als controls als quals Guilhem Molinier hagué de sotmetre's, primer acceptant la col·laboració de Bartolmieu Marc —«doctor en leys», però també canonge— i més tard sol·licitant la supervisió personal del vicari general de Tolosa, Guilhem Bragoza,

en theulegia mestre mot excellen
enquiridor de tot crim herejal
per sostener la fe catholical:⁵¹

personatges que, evidentment, no estaven interessats en el control de l'ortodòxia gramatical o poètica —incumbència que anava a càrrec d'altri— sinó en el de l'ortodòxia ideològica.⁵²

D'altra banda, l'esfondrament de la civilització meridional havia modificat les condicions socio-econòmiques que abans permetien a molts joglars i trobadors de viure de llur professió; de manera que la poesia només podien conrear-la individus ocupats

51. *Ibid.*, I, 36.

52. És possible que, entre les causes de la insatisfacció dels mantenedors per les dues primeres versions de *Las Leys*, hi hagués també el to més aviat «laic» del tractat, que donava un espai molt reduït a les professions de fe i a les declaracions d'ortodòxia religiosa. Això es pot deduir de l'atenció que Molinier va posar en aquest aspecte del problema, diguem-ne, «literari» de la seva tasca, a la tercera redacció, en la qual, a més d'adulacions exagerades a dignitaris, clergues i professors de la Universitat («...l'estudi Ques ha noyritz motz filhs sollenpnials Endevenutz papas e cardenals...»), abunden invocacions a Déu, a l'església, a la creu, als evangelistes, sense citar els capítols en vers en els quals «Parla del gran poder de Dieu», «Mostra que Dieu es et ayssso proa per la Fe», «...per la Santa Escripura», «...per comparatio de las cauzas creadas al Creator», «...per lo dig dels Sans», «...per la clamor de las cauzas creadas», «...per razo natural», i els altres en els quals «Mostra quinha cauza es Dieus», «...que us Dieus es solamen», o tracta «De la Santa Trinitat» o encara «Mostra que es Fes». Tot això, que en l'edició Anglade ocupa 24 pàgines (I, 45-68), té realment molt poc a veure amb *Las Leys d'Amors* i la doctrina del trobar, i no existia en les dues versions precedents.

en altres activitats més lucratives. Els mateixos set trobadors de la «sobregaya companhia» eren tots «poetes del diumenge» (i, en efecte, si més no en els primers temps, celebraven a penes reunions diumengines) i la resta de la setmana exercien un ofici que no tenia res a veure amb la poesia: dos eren canviadors, dos mercaders, un era notari de la vegueria, un altre era un burgès sense ocupació especificada; només Bernart de Panassac pertanyia a la petita noblesa, «à cette noblesse rapée de Gascogne» —diu Jeanroy, a partir d'un document descobert per Antoine Thomas— «qui tirait le plus clair de ses revenus du brigandage à main armée».⁵³ Eren, doncs —ells, i els participants a les justes —tots individus els coneixements literaris dels quals devien ésser molt modestos. El resultat d'aquesta activitat fou una poesia tècnicament interessant, però d'una monotonia desoladora: dels seixanta-dos textos premiats a Tolosa i conservats en el Registre del mantenedor Guilhem de Galhac i en el manuscrit de Raimon de Cornet,⁵⁴ trenta-nou són, en efecte, dissertacions versificades sobre els dogmes, exhortacions devotes, himnes a la Verge; fins les cançons de tema aparentment amorós es limitaven a celebrar —amb alegories pansides— l'amor diví o una dona que, més o menys explícitament, s'identificava quasi sempre amb la Mare de Déu. La celebració de l'amor profà no era exclosa del tot, almenys en teoria; però, a la pràctica, entre dos «dictatz» del mateix nivell tècnic i poètic, «si la us dictatz se pot aplicar a lauzor de Dieu o de la sua mayre, e l'altres no, aquél que-s pot aplicar a Dieu o [a] la sua mayre deu haver avantatge»;⁵⁵ i, en tot cas, l'amor profà havia d'ésser cast i irreprotxable: el trobador no podia demanar «a sa dona que'l done un bayzar o'l autreie outra cauza plus secreta» —com havien fet els trobadors antics—, «ni deguna chanso no deu hom far per entendemen de viltat, d'azulteri ni d'autre pecat».⁵⁶

53. A. JEANROY, *La poésie académique à Toulouse au XIVe et au XVe siècles, d'après le «Registre de Galhac»*, dins «Revue des Pyrénées» (Toulouse 1914, 3e trimestre), pàg. 6 i nota 2 de l'extret.

54. Publicat el 1888 per J.-B. NOULET i C. CHABANEAU, *Deux manuscrits*, cit. (cf. nota 11, *supra*).

55. *Las Leys d'Amors*, ed. ANGLADE, II, 26.

56. *Las Flors del Gay Saber, estier dichas Las Leys d'Amors*, ed. GATIEN-

Seria superflu estendre's, ara i ací, sobre les característiques de la poesia tolosana del Tres-cents, que «avait dû, comme l'infortuné Raymond VII, revêtir la haire et le cilice, charger ses mains délicates de la torche funèbre, et faire amende honorable de ses erreurs passées»; bastarà afegir, amb Jeanroy, que «il avait fallu que la pauvette, pour continuer à vivre, entrât aux Filles repenties».⁵⁷

Tanmateix la participació a la festa de maig fou sempre molt nombrosa, i el prestigi de la iniciativa tolosana anà creixent any darrera any i atraient contrincants de totes les regions occitanes i de moltes terres catalanes. Una part considerable dels textos coronats pel Consistori ha estat transmesa per quatre manuscrits, dos dels quals conservats a l'Acadèmia dels Jocs Florals de Tolosa,⁵⁸ i els altres dos a la Biblioteca de Catalunya,⁵⁹ i tots ens confirmen que, al costat dels concurrents tolosans, n'hi havia molts de cata-

ARNOULT, cit., III, 122-124; Molinier continua dient que «La cauza per que hom a acostumat cantar de donas, si es aquesta: que si es piucela, o outra que no haia marit, que en aquest cas yeu pueca cantar de liey per dir e retrayre la gran amor qu'ieu li port, afi que plus leu s'encline que sia ma molhers, o per retrayre e per expandir sos bos ayp, sas belas manieras e sas honestas captenensas, perso que alqus autres plustost la vuelha penre per molher, e que per aquesta maniera la sua bona fama s'expanda entre aquels que no la sabo. Si maridà es, puec ysshamen cantar de liey per lauzar, per dir e per retrayre sas belas captenensas e las suas bonas manieras, e per expandir sa bona fama».

57. A. JEANROY, *La poésie académique à Toulouse*, cit., pàg. 4.

58. Enquadernats en un volum (ms. 500.010, ja esmentat, una descripció del qual es troba a A. JEANROY, *La poésie provençale dans le Sud-Ouest de la France*, cit., pàgs. 3-8); ed. J.-B. NOULET et C. CHABANEAU, *Deux manuscrits*, cit.; veg. també A. JEANROY, *Les Joyes du Gai Savoir*, cit.

59. Ms. 146 (Cançoner provençal del segle XIV — Cancionero Gil [= A de la *Bibliografía dels antics poetes catalans* de Massó Torrents, = S^e de la *Bibliographie der Troubadours* d'A. Pillet-H. Carstens, = Z segons la proposta recent de F. ZUFFEREY, *Recherches linguistiques sur les chansonniers provençaux* (Genève 1987), pàg. 11]; els 17 textos coronats pel Consistori tolosà o relacionats amb el concurs, es troben a les pàgs. 228-246); mss. 7-8, Cançoner Vega-Aguiló [= H^a i H^b de la *Bibliografía de Massó Torrents*, Veg.-Ag. de la *Bibliographie* de Pillet i Carstens]; els textos del ms. 146 publ. per A. JEANROY, *Poésies provençales inédites du XIVe siècle d'après le manuscrit de Barcelone*, dins «Annales du Midi», 52e année, núms. 207 i 208 (Juillet-Octobre 1940), pàgs. 241-279.

lans, de Joan Blanch a Guillem de Masdovelles, de Gabriel Ferruça a Lluís Icart, de Jacme Rovira a Bernat de Mallorca (o Bernat de Palaol) i a Lorenç Mallol, sense comptar-hi les poesies que ens han arribat anònimes⁶⁰ o encapçalades per un nom que resulta difícil o impossible de localitzar geogràficament, i sense considerar les poesies perdudes i totes les altres que no guanyaren i que ningú no degué transcriure.

Perquè, com tothom sap, el conreu de la poesia trobadoresca, que a Occitània havia patit un període d'oblit quasi complet, no conegué cap interrupció a Catalunya: gairebé tota la producció lírica i manualística provençal de la darrereria del segle XIII i del primer quart del XIV és, en efecte, obra d'autors catalans. L'activitat de Jaume II i Frederic III a Sicília, les poesies i les *Regles de trobar* de Jofre de Foixà, les cobles del bord del rei d'Aragó, els «ensenhamens» i les epístoles d'Amanieu de Sescars, el *Mirall de trobar* de Berenguer d'Anoia, la poesia profana (perduda) de Ramon Llull, el Cançoneret de Ripoll i aquell famós coblejador que fou —en paraules de Francesc Eiximenis—⁶¹ el capellà de Bolquera, Pere Alamany i la «Reina de Mallorca» constitueixen tot un reguitzell d'obres i d'autors que empalma la producció dels darrers trobadors occitans i catalans amb la poesia tolosana, sense solució de continuïtat. Fins i tot, la participació dels catalans a les festes de maig organitzades per la «sobregaya companyia» no impedí que, durant el seu regnat, Pere el Cerimoniós —a més d'escriure ell mateix poesies «circumstancials i anecdòtiques... amb certa tirada a l'humorisme i a la despreocupació»⁶² celebrés algunes reunions poètiques, com resulta de documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, segons els quals «el 1338 i 1339, [el rei] pagà els premis del que podrien ésser primeres manifestacions de Jocs Florals».⁶³ A més d'aquestes dues festes —els premis de les

60. Veg. M. DE RIQUER, *Contribución al estudio de los poetas catalanes que concurrieron a las justas de Tolosa*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», XXVI (1950), pàgs. 280-310.

61. *Terç del Chrestia*, v. 1.384.

62. M. DE RIQUER, *Història de la literatura catalana* (Barcelona 1964), I, 533.

63. Veg. el núm. 13 del Catàleg, a càrrec de R. Conde, de l'exposició

quals no sabem a quins poetes foren atribuïts—, cal també recordar les trameses epistolars de poesies del 1374 (cobles, respostes i «traverses») que bescanviaren el rei, el primogènit Joan, Guerau de Queralt, Pere March, el secretari del rei Bernat de Bonastre i el majordom Bernat de So, i no es pot deixar d'esmentar els «Vots del paó» del 1381; manifestacions —l'una i l'altra— de la vida literària a la Cort, i que tanmateix no tingueren, probablement, cap ressò públic.⁶⁴

I, malgrat això, és possible i fins i tot probable que la participació de Pere March a l'intercanvi poètic cortesà del 1374 hagués suggerit al seu germà Jacme —que des del 1371 havia redactat el *Llibre de concordances apellat Diccionari*,⁶⁵ dedicat al Cerimoniós— la idea de celebrar també a Catalunya, però fora del camp clos de la Cort, una manifestació pública anual segons el model de la festa que se celebrava a Tolosa, a la qual concorrien, com hem vist, molts catalans. D'acord amb el ciutadà de Barcelona Lluís d'Averçó —que en aquells anys era a punt d'acabar o havia just acabat l'extens tractat retòric i gramatical, acompanyat per un diccionari de rimes, que intitulà *Torcimany*—,⁶⁶ va adreçar una sollicitud a Joan I perquè instituís una festa similar a les de Tolosa, París i altres ciutats; el rei, home dotat d'una gran cultura literària, «aimador de gentilesa», apassionat de la poesia i de la música i com-

documental «Pere el Cerimoniós (1336-1387)», realitzada per l'Arxiu mateix i per la «Sezione di Studi Storici Alberto Boscolo» de l'Istituto Italiano di Cultura de Barcelona (18-28 de novembre de 1987). L'extracte aquí publicat pertany a un document del 24 de juliol de 1339: «El rei aprova uns comptes de despeses fetes pel tresorer, entre les quals una rosa d'or amb una *petra vitrea*, fet fer *pro ordine amoris*, i un drap d'or per la mateixa festa celebrada el dia de Pentecosta» (C. reg. 1300, fols. 50v-51r). Dels Jocs celebrats a Lleida per Pentecosta l'any anterior, n'ha donat a conèixer l'existència R. GUBERN, *Els primers Jocs Florals a Catalunya: Lleida, 31 de maig 1338*, dins «Bulletin of Hispanic Studies», 34 (1957), pàgs. 95-96. (Dec la primera d'aquestes notícies als amics Jaume Riera i Olimpio Musso, als quals vull renovar aquí el meu agraïment més sincer.)

64. M. DE RIQUER, *Història de la literatura catalana*, cit., I, 538-541.

65. A. GRIERA, *Diccionari de rims de Jaume March* (Barcelona 1921).

66. J. M. CASAS HOMS, «*Torcimany*» de Luis d'Averçó. *Tratado retórico gramatical y diccionario de rimas*, 2 vols. (Barcelona 1956).

positor ell mateix,⁶⁷ acollí la demanda, i el 20 de febrer de 1393 decretà que cada any se celebrés a Barcelona, el dia de l'Anunciació (15 de març) o el diumenge següent, un concurs dedicat als conreadors de la poesia trobadoresca, que el document llatí, redactat pel secretari reial Bartomeu Sirvent, qualifica de «gaya vel gaudiosa et alio nomini inveniendi sciencie».

El concurs, per falta de temps, no es va poder organitzar aquell any, i tampoc no ens consta que s'hagués celebrat en 1394; només tenim notícia que una «bella festa... a honor de la dita gaya ciència»⁶⁸ tingué lloc a Barcelona després del 25 de març de 1395 —en presència del rei, que es trobava a la ciutat a partir d'aquest dia—, i que en aquella ocasió Jacme March i Lluís d'Averçó, entesos en «gay sauber» i designats pel rei «magistros et defensores» de la justa, atorgaren —tampoc no sabem a quins poetes— premis que anaven a càrrec del municipi.⁶⁹ És possible que el retard en la celebració d'aquest primer concurs, instituït dos anys abans, fos provocat per comprensibles dificultats pràctiques; i tampoc no es pot excloure que els dos mantenidors topessin amb impediments polítics, deguts a la probable resistència dels prohoms barcelonins a assumir les obligacions econòmiques corresponents, les quals implicaven no tan sols el pagament de les «joies» atribuïdes als guanyadors, sinó totes les altres despeses necessàries per a organitzar les cerimònies aparatoses que acompanyaven l'acte.

Tot això resulta de la lletra reial del 19 de febrer de 1396, redactada per Bernat Metge, amb la qual Joan I demanava als consellers de Barcelona que aquell any organitzessin una festa anàloga a la de l'any anterior i es fessin càrrec, també aquesta vegada, dels premis: és interessant subratllar la insistència del rei en la utilitat social i política de la iniciativa,⁷⁰ amb el propòsit evident de con-

67. A. RUBIÓ I LLUCH, *Joan I humanista i el primer període de l'humanisme català*, «Estudis Universitaris Catalans», X (1917-1918), pàgs. 1-117; M.ª C. GÓMEZ MUNTANÉ, *La música en la casa real catalano-aragonesa, 1336-1442*, I. Historia y Documentos (Barcelona s.d. [1979]).

68. M. DE RIQUER, *Història de la literatura catalana*, cit., I, 567.

69. *Ibid.*, I, 565-567.

70. El text de la lletra de Joan I a A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents per*

vençer els consellers barcelonins que havien de subvencionar-la: una insistència que només té sentit si el rei estava assabentat de la reticència dels prohoms. D'altra banda, hom sap que un dels mantenidors del Consistori català, Lluís d'Averçó, fou conseller de la ciutat el mateix 1395 en què fou convocat per primera vegada el concurs poètic: una coincidència molt significativa, que explica per què la convocatòria s'havia fet aquell any, i no abans, i per què no es va reiterar l'any següent. Es pot fins i tot suposar, amb fonament, que la lletra reial del 1396 fou sol·licitada pel mateix Lluís d'Averçó, quan aquest es va convèncer que els nous consellers —sobre els quals, evidentment, no podia exercir la seva influència com l'any precedent, quan ell mateix era un dels regidors— no tenien cap intenció de repetir la convocatòria del concurs, i es resistien, doncs, a accedir als desigs del rei.⁷¹

Consta que la lletra de Joan I —presentada al Consell dels Cent Jurats personalment per l'altre mantenidor perpetu del Consistori, Jacme March— no va obtenir els resultats que es proposaven els sol·licitants: la coincidència de la seva presentació amb l'escàndol de les malversacions denunciades per la ciutat en contra dels col·laboradors i servidors més íntims del rei —entre els quals el mateix Bernat Metge que l'havia redactada— feia que la demanda fos formulada en un moment marcat per desavinences molt greus, en el qual les relacions entre Barcelona i la Cort havien arribat a un punt crític. Això donava als regidors barcelonins el pretext per a rebutjar la sol·licitud reial, encobrint els veritables motius —i, sobretot, l'absolut desinterès per una iniciativa que evidentment consideraven ociosa i estèril— darrera la raó fallaç de «los grans e importables càrrechs que la Ciutat ha, e per lo poch millorament que aconsegueix de la dita Gaya Sciència»; en con-

l'història de la cultura catalana mig-eval, 2 vols. (Barcelona 1908 i 1921), I, 384.

71. Veg. G. TAVANI, *Literatura i societat a Barcelona entre la fi del segle XIV i el començament del XV*, dins *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Andorra, 1-6 d'octubre de 1979)* (Montserrat 1980), pàgs. 7-40 [14-16].

clusió, els consellers deliberaven «que les dites joyes no sien donades per la Ciutat, mas qui posar n'í volra, que ni pos».

El toc sec i descortès, degut principalment a les desavinences de què hem parlat, no amaga del tot el fet —també molt important— que els consellers no compartien l'opinió del rei sobre la validesa de la gaia ciència en la formació moral i social dels ciutadans, i que no estaven disposats a seguir l'exemple dels «capitouls» tolosans. A més, és probable que els regidors barcelonins, allegant motius econòmics per a refusar-se a pagar la festa, haguessin volgut manifestar no tant llurs dificultats financeres (no és creïble, en efecte, que una ciutat com Barcelona no pogués dependre quaranta florins, que serà la quantia que Martí l'Humà destinarà a subvencionar el concurs) com més aviat llur indisponibilitat a esmerçar diners en una empresa que jutjaven improductiva i fins i tot, per a ells, políticament perjudicial, vist que es proposava d'auxiliar —bé que indirectament— els grups socials que disputaven als prohoms el dret d'exercir el poder municipal en règim oligàrquic: és a dir, la noblesa recent, els cavallers, la petita burgesia dels artistes i dels menestrals, i «specialment aquells qui viuen de lurs rendes i patrimonis», perquè «no stiguen ociosos».⁷³

Mort Joan I, el primer de maig de 1398 Martí l'Humà va signar un document amb el qual assumia a compte seu les despeses corresponents a la festa de la gaia ciència, que se celebraria el següent dia de Pentecosta i continuaria celebrant-se cada any; i el 12 d'agost de 1399 el mateix rei va confirmar Jacme March i Lluís d'Averçó en el càrrec de rectors, mantenidors i defensors de la justa. A partir d'aquest moment, el Consistori barceloní esdevé una manifestació poètica anual, el funcionament i el ritual solemne de la qual són ilustrats per Enrique de Villena a la seva *Arte de trovar*;⁷⁴ una manifestació destinada a exercir una funció relle-

72. Arxiu històric de la Ciutat de Barcelona. Documentació municipal. Deliberacions, 1395-1398, fol. 22v. Un extret a M. DE RIQUER, *Obras de Bernat Metge*, ed. crítica, traducció, notas y prólogo por... (Barcelona 1959), pàg. *89.

73. A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, cit.

74. Edició en F. J. SÁNCHEZ CANTÓN, *El «Arte de trovar» de don Enrique de Villena*, «Revista de Filología Española», VI (1919), pàgs. 158-180

vant dins un context cultural molt obert a les qüestions poètiques, en les quals s'interessaven persones de tots els estaments, fos passivament, assistint a l'acte aparatós de l'atorgament dels premis —que preveia un cerimonial molt espectacular—, fos activament, participant al concurs. La difusió d'aquest interès és confirmada pel fet que, sovint, en els inventaris dels béns de mercaders barcelonins, es troben llibres que es refereixen a la poesia conreada en el Tres-cents: l'inventari de la biblioteca d'Antoni Cases, mort el 1448, comprèn un llibre en paper «en vulgar lemosí: De la Gaya Sciència»; Pere Marquet, el 1465, deixà, entre altres llibres, un volum enquadernat en cuir verd, «Breviari d'amor»; i Bernat de Muntmany posseïa un «Libre de Cant» en el qual possiblement hi havia també poemes trobadorescs.⁷⁵

L'exposició necessàriament sintètica de les condicions en les quals es van constituir i desenvolupar els dos Consistoris mostra prou clarament que, si bé ambdós foren organitzats per tal de fer reviure, solemnement i pública i amb la participació del més gran nombre possible de persones, una tradició poètica que a Occitània havia callat del tot i que a Catalunya es conreava principalment —quasi exclusivament, podríem dir— en l'ambient cortesà; i si bé l'un i l'altre pretenien, amb llur iniciativa, combatre l'ociositat dels desvagats, ocupar els lleures dels enfeïnats i donar a tots la possibilitat de lluir, exhibint llurs capacitats retòriques i mètriques, tanmateix entre els concursos de Tolosa i Barcelona hi ha moltes diferències de grau, de to i de gust.

Deixant a part la llibertat que els poetes catalans tenien —i els tolosans no— de cantar sense impediments també l'amor profà —qüestió, aquesta, que aquí ha quedat una mica al marge—, cal subratllar que el Consistori tolosà neix d'una iniciativa privada,

[167 ss.]; veg. també M. DE RIQUER, *Don Enrique de Villena en la corte de Martín I*, dins *Miscelánea en homenaje a Monseñor Higinio Anglés* (Barcelona 1958-1961), II, 717-721.

75. C. CARRÈRE, *La vie privée du marchand barcelonais dans la première moitié du XVe siècle*, «Anuario de Estudios Medievales», núm. 3 (1966), pàgs. 263-292 [284-285, nota 103; 286, nota 104; 289, nota 121].

que després esdevé municipal perquè el Capítol de Tolosa decideix que es tracta d'una qüestió d'interès públic i que la ciutat ha de prendre sobre seu almenys les despeses relatives als premis: això tanmateix no implica cap alteració en els caràcters institucionals de la congregació, la qual continua governant i administrant els concursos, actuant lliurement pel que fa a l'organització de la festa, a la reglamentació de l'admissibilitat i a l'avaluació tècnica i estètica dels poemes presentats. Els set fundadors i els mantenedors que els substituiran després del 1348 pertanyien, a més, al mateix estament social del qual sortien els membres del Capítol, i molt sovint ocuparan el càrrec de regidor del Consistori individus que havien estat «capitouls», i viceversa.

Al contrari, el Consistori barceloní és el resultat d'una iniciativa reial que la ciutat refusa adoptar i finançar: aquí, els dos mantenedors no actuen en nom propi sinó en nom del rei, del qual són els representants, encara que probablement amb la mateixa llibertat de judici tècnic i estètic de llurs homòlegs tolosans.

Hi ha també una altra diferència substancial entre els dos Consistoris, a la qual ja he tingut l'oportunitat d'alludir en una altra ocasió:⁷⁷ mentre que a Tolosa hi havia un llibre dels mantenedors, en el qual el «bedel» era encarregat de transcriure les poesies coronades —llibre que el «Registre de Galhac» reproduïx, almenys en part—, a Barcelona no tenim notícia d'un enregistrament oficial de les obres premiades. Afaiçonades per poetes aficionats —ja que els professionals disposaven d'altres mitjans per a fer conèixer llur habilitat i llurs productes— i elaborades només per obtenir una millor reputació social (no pas literària), les peces que hi partici-

76. En aquest sentit, em sembla necessari modificar l'afirmació de M. de Riquer (*Història de la literatura catalana*, cit., I, 569) segons la qual «sota el novell monarca [Martí I], el Consistori és subvencionat directament per la corona, amb la qual cosa deixa de tenir caràcter ciutadà per a tenir-lo reial». En efecte, la festa barcelonina no va tenir mai caràcter ciutadà, perquè la iniciativa fou reial des del primer document de Joan I, i fins i tot el pagament dels premis per al concurs del 1395 fou efectuat pels regidors barcelonins *oborto collo* i només per la probable insistència de Lluís d'Àverçó.

77. G. TAVANI, *Literatura i societat*, cit., pàgs. 20-25.

paren, i fins i tot les que hi guanyaren algun premi, eren probablement tan mancades de qualitats, o eren d'una qualitat tan dolenta, que no trobaren mai ningú disposat a esmerçar diners en l'empresa de transcriure-les. I, evidentment, els mateixos poetes es donaven per ben satisfets de la publicitat que els venia de llur participació, sense buscar una notorietat literària i una «immortalitat» que no els pertocava.

D'aquesta manera, les poesies concurrents es quedaren colgades en l'exemplar que cadascun dels participants presentava a l'escrivà del Consistori després de la lectura pública: un exemplar als marges del qual els jutges apuntaven els vicis que hi havien trobat, probablement fins a deixar-lo reduït —en la major part dels casos— a un esborrany il·legible. Només l'obra guanyadora tenia el privilegi d'una transcripció en un pergamí il·luminat, segellat i signat pel president de la comissió examinadora; però també aquest pergamí havia de restar penjat a la paret de la casa del guanyador fins a la seva completa anihilació per excés de vellesa, i sense cap intent —per part ni del guanyador ni de ningú— de treure la poesia premiada del seu tranquil no-res. Tot això parla a favor del sentit de la mesura i del seny dels catalans: ja que la participació en el concurs era un acte social i polític, no hi havia interès a fingir que es tractava d'una actuació literària.

Dos Consistoris per a una mateixa poesia, dues operacions culturals homòlogues, les finalitats de les quals es revelen, tanmateix, profundament diferents.

GIUSEPPE TAVANI

